

TÜRKMEN YAZAR ÇARI AŞIROV'UN GÖREŞ (GÜREŞ) ADLI ROMANINDA GELENEĞİN İZLERİ

Onur BELLİ*

Öz: 1924'te Stalin'in iktidara gelişiyile birlikte, Sovyet rejimine karşıt olan vatanserver yazarlar birer birer yok edilmiş ve bu dönemde folklor veya edebiyat yeni rejimi halka benimsetmek için bir araç olarak kullanılmıştır. 1980'li yılların ortalarında Sovyet Birliğı, dağılma dönemine girmesiyle birlikte ideolojinin Türkmen edebiyatı üzerindeki etkisi azalmaya başlamıştır. Edebiyatın ideolojinin etkisinden sıyrılmaya başlamasıyla edebiyat aracılığıyla geçmiş ve bugünü birleştirmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda geçmişten günümüze aktarılan tarihsel ve kültürel miras, Türkmen edebiyatında yeniden ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu çalışmada, 1986 yılında yayımlanan ve sosyalist gerçeği anlayışla kaleme alınan Çarı Aşırov'un Göreş adlı romanında yer alan Türkmen yaşayışı, kültürüne ve gelenegine ait unsurlar incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Göreş, Çarı Aşırov, gelenek, kültür, Türkmen edebiyatı.

Turkmen Writer Chary Ashyrov's Novel Named Göreş (Güreş) Traces Of Tradition

Abstract: With the coming to power of Stalin in 1924, patriotic writers opposed to the Soviet regime were destroyed one by one, and folklore or literature was used as a tool to make the people accept the new regime. In the mid-1980s, when the Soviet Union entered the disintegration period, the influence of ideology on Turkmen literature began to decrease. With the beginning of literature to get rid of the influence of ideology, it was aimed to unite the past and the present through literature. In this context, the historical and cultural heritage transferred from the past to the present has started to come to the fore again in Turkmen literature. In this study, the elements of Turkmen life, culture and tradition in the novel of Chary Ashyrov's Göreş, which was published in 1986 and written with a socialist realist understanding, will be examined.

Keywords: Göreş, Chary Ashyrov, tradition, culture, Turkmen literature.

Giriş

1917 Ekim ihtilali, bütün Türk Dünyası'nı etkilemiştir. Ekim ihtilaliyle birlikte gelen rejim değışikliği siyasi, iktisadi, toplumsal, edebi alanlarda bir çözölüşü beraberinde getirmiştir. Özellikle 1924'te Stalin'in iktidara gelişinin ardından yalancı bahar havasının ortadan kalkmasıyla birlikte, kısa sürede despot bir çehreye bürünen iktidarın karşısında duran isimler, sürgün ve idam yoluyla susturulmuş ve Sovyet vatandaşı yaratma projesi kapsamında Türk dünyasını küçük farklılıklara rağmen birbirine yakın tutan ve ortak tarih, dil vb. ortaklıklardan kaynaklanan köprülerin tahribi ve yıkımı projesi uygulamaya konulmuştur. Türk dünyasındaki köprülerin yıkımı projesinde öncelikli unsur, en önemli tutunma alanlarından biri dildir. Duymaz'ın ifadesiyle: "Çarlık ve Sovyetler Birliğı özel bir dil, tarih, coğrafya ve etnik kimlik kurgulayarak hâkim olduğu coğrafyayı yönetmiştir. Özellikle toprağa bağlı yurt anlayışı ve mahalli ağızlardan türetilen dil, Sovyet politikasının belirleyici unsurları olmuştur" (2015: 21). Millî bilinç yaratmanın en önemli araçlarından biri olan dilin, Türk dünyası arasındaki

* Doktora Öğrencisi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Balıkesir / Türkiye. E-posta: onur.belli59@hotmail.com / ORCID ID: 0000-0002-4628-7962.

ortaklığın en önemli aracı olduğunun farkında olan Sovyet iktidarı, özellikle 1920’li yıllardan sonra Türk lehçelerini ayrı diller hâline getirmek için önemli adımlar atmışlardır (Buran, 2011: 329). Dil aracılığıyla tarihsel ve kültürel mirasın yıkımı gerçekleştirilmiş ve ardından bu mirasla hiç ilgisi olmayan yeni bir tarihsel ve kültürel yazım ortaya konmuştur. Şahin’in ifadesiyle: “Halkbilimi ürünleri, bilimsel bir tutumla değil, ideolojik bir bakış açısının ürünü olan Marksist-Leninist yöntemle, halkbilimi ürünlerinin doğal yapısı yerine istenilen yönleri incelenmiştir” (2015: 244). Tarihin, kültürün, geleneğin bozularak, yerine yabancı bir kültür kodunun işleniş romanlarda, hikâyelerde, şiirlerde ve anlatılarda da karşımıza çıkmaktadır. Sosyalist gerçekçi anlayışla yazılan her eser, Sovyet ideolojisinin birer ütopyası niteliğindedir. Bu eserlerde ideolojiyi benimseyen/savunan kahramanlar birer Sovyet vatandaşıdır. Bu bilinçte yetiştirilen insanlar, ideolojiye zarar oluşturmayan bir gelenekten gelmektedir.

70 yıl boyunca ideolojiye angaje olmak zorunda kalmış tarihin, kültürün, edebiyatın kendine dönüşü 1980’li yıllardan itibaren başlayacaktır. 1980’li yılların ortalarında hayata geçirilen açıklık politikasıyla beraber Komünist Partisi ve Sovyet idaresiyle ilgili gizli bilgiler yayımlanmaya başlayınca Sovyet Birliği dağılma sürecine girmesiyle (Karakaş, 1996: 286) edebiyat da ideolojinin dar gerçekliğinden uzaklaşarak yeni bir istikamette ilerlemeye başlar.

Türk dünyasında edebiyatın perestroyka gibi yeniden yapılanmaya başlaması, kısa sürede Türkmen edebiyatında da karşılığını bulur. Özellikle 1980’li yıllarda ortaya çıkan yeni ve genç bir nesil ile beraber, edebiyata kaybettiği canlılığı yeniden kazandırmak ve edebiyat aracılığıyla geçmişi ve bugünü birleştirmek amaçlanır. Çonoğlu’nun ifadesiyle:

“Yeni Nesil ifadesi 1980’li yıllara aittir. Perestroykanın başlamasıyla birlikte her yerde yeni kıvılcımların ateşlenmesi, edebiyatta da yeni bir neslin oluşumuna katkı sağlamıştır. Edebiyat halka ait olacak ve halka geri verilecektir. Halkın çok eskilere dayanan dili, romantikleşme ve evrensel edebiyat arayışları, edebiyatta gerçek insanı görme, ortaya çıkarma meselesini ön plana çıkartmıştır” (2011: 343).

1980’li yıllarda edebiyat dünyasında görünen yeni nesle mensup olmamakla birlikte, geçmişten getirdiği birikimini bu devirle paylaşarak edebiyatın yeniden yapılanmasına katkı sağlayan isimlerden biri de Çarı Aşirov’dur. Çarı Aşirov, 10 Aralık 1910 tarihinde Aşkabat’ın Köşi obasında dünyaya gelmiştir. Fakir bir ailenin çocuğu olan Çarı Aşirov, dört yaşında yetim kalmıştır. Aşirov, amcası Aydogı sayesinde Mahtumkulu’nun şiirleri, Şabehram Destanı gibi Türkmen edebiyatından birçok eserle tanışmıştır. 1922’de Aşkabat’ta bir yatılı okula başlayan Aşirov, okuryazar olması sebebiyle bir yıl içinde üçüncü sınıfa geçmiştir. 1925’te Aşkabat Pedagoji Koleji’ne girmiş, buradan 1929 yılında mezun olmuştur. Liseden mezun olduktan sonra 1930’da Aşkabat’ta İlmi Pedagoji Enstitüsü’ne girmiştir. Bu okuldan 1935’te mezun olan Aşirov, 1935 ve 1937 tarihleri arasında Moskova’da yüksek lisans eğitimi almıştır (Sarykow, 2008: 36; Yeğın, 2018: 8).

Çarı Aşirov, sanat hayatına çocuklar için şiirler kaleme alarak başlamıştır. “Gözüm düşse”(1929), “Ýykarlar”(1929), “Taze adamlar nâhili ösýarler”(1934) adlı şiirleri bu dönemde yazdığı çocuk şiirlerine örnektir. 1937-1941 yılları arasında Türkmen Devlet Neşriyatı’nda çalışmıştır. 1941’de II. Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle askere giden Aşirov, bu dönemde de şiirler kaleme almayı sürdürmüştür. “Menih”(1942), “Ermeni gyzy”(1942), “Atam”(1944), “Watan”(1944), “Ejegyz”(1945) vb. şiirlerini bu dönemde kaleme almıştır. 1946’da savaştan dönen Aşirov, 1967-1971 tarihleri arasında *Tokmak*

dergisinde baş redaktör olarak çalışmıştır. Çarı Aşırov, 1970 yılında “Türkmenistan’ın Halk Yazarı” unvanını almıştır (Sarykow, 2008: 37-42; Kara, 1996: 870).

Roman türünde de eser üreten Aşırov’un “Yzçy”(1970), “Ekizler”(1978), “Garry Serdar”(1980), “Garryçyralylar” (1981) vb. romanları bulunmaktadır. Aşırov’un Hemra Beşimov ile birlikte yazdığı “Ogul takdyry”, “Alñasama, Annamyrat” adlı tiyatroları sahnelenmiştir. Aşırov; Puşkin, Lermontov, Mayakovski, Marşak, Gogol, Tolstoy, Çehov gibi Rus yazarlardan çeviriler de yapmıştır. Ömrünün son yıllarına kadar eser üretmeyi sürdüren Çarı Aşırov, 2003 yılında vefat etmiştir (Sarykow, 2008: 41-42; Yeğın, 2018: 9).

Göreş romanında sosyalist gerçekçi anlayışın izleri görülse de, romanda asıl ön plana çıkarılmak istenen Türkmen gelenekleri, kültürü ve yaşam tarzıdır. Aşırov, bu romaniyle Türkmen coğrafyasının bu metinlere tutunarak geçmişiyile bağ kurmasının ve oradan edindiği bilgiyle bugünü anlamlandırabilmesinin yolunu göstermiştir.

Çarı Aşırov’un Göreş Romanı Üzerine

Gelenek, kültür, değerler, inançlar, alışkanlıklar ve yaşam tarzı vb. kısacası geçmişle kurulan bağ ile ancak bugün anlamlandırabilmektedir. Edebiyat, geçmişten günümüze taşınan bu bağın veya mirasın yayılmasına aracılık etmekte ve yeni nesle aktarılmasını sağlamaktadır. Edebiyat aracılığıyla geçmişten günümüze aktarılan bu miras, Sovyet iktidarının baskıları tarafından yok edilmiş, engellenmiş veya ideolojiye hizmet için dönüştürülmüştür. 70 yıl ideolojiye angaje olmak zorunda kalmış bir edebiyatın yeniden geçmişle bağ kurması bir süreç almıştır. Rejimin yumuşama sinyalleri verdiği yıllarda yazılan *Göreş* adlı romanda, ideolojiden izler görülmesi de bu nedenledir. Romanda ideoloji geri plana atılmış ve Türkmen gelenekleri, yaşam tarzı, kültürü, inançları, değerleri vb. tarihsel ve kültürel mirasa ait unsurlar ön plana çıkarılmıştır. Romanın isminin Dede Korkut Kitabı’nda yer edinen ve Türk dünyasının geleneksel sporlarından biri olan *Göreş* (Güreş) olarak tercih edilmesinin nedeninde de bu sebep yatmaktadır. Nitekim romanda, Türkmen geleneklerinin gelecek nesillere aktarılmasının önemi ve gerekliliği “Güreş meydanına sonra gençler çıktı” (Aşyr, 1986: 229) ifadesiyle dile getirilmiştir. Romanda geleneğe karşıt kahramanlar, Akmırat ve İtalmaz örneklerinde görüldüğü gibi, birer antikahraman olarak tasvir edilmiştir. Geleneğe karşıt olan bu antikahramanlar, romanda cezalandırılmaktadır.

Türkmenlerin hayatına, değerlerine, inançlarına, ideoloji ve gelenek arasındaki çatışmaya ışık tutan Aşırov, romanda Türkmen kültürüne ve geleneğine dair birçok unsurdan yararlanmaktadır. Yazar bu unsurları kullanarak ideolojinin kimliksizleştirmeyi çalıştığı insanların hafızasında gelenek, kültür, değerler vb. kısacası geçmişten gelen mirasla nesilden nesle aktarılarak günümüze ulaşan ve eskiden beri varlığını sürdüren ortak kimliği yeniden yeşertmeyi amaçlamıştır.

Yedi Sayısı

Halk inancında belirli sayılar ayrı ve özel bir önem taşımaktadır. “Halk inancında kimi sayılara özel bir önem verildiği, onların sık sık kullanılmasından, tam ve gerçek bir rakam yerine, bildirmek istenen miktarın böyle bir sayı ile gösterilmesinden de anlaşılır. 1, 3, 5, 7, 9, 12 gibi ilk sayılarla, 40, 70, 72, 99, 300, 360, 366, 101, 18.000 gibi daha yüksek sayılardan her biri kutluluk, hayırlılık, uğurluluk anlamı taşırlar” (Boratav, 1984: 90). Bu bağlamda yedi sayısının da halk inancında önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Yedi sayısına çeşitli destanlarda rastlanılmaktadır. Manas Destanı’nda, Er Kıyaz ile Külçora yedi gün savaşır, Seyrek Külçora’yı yedi gün tedavi eder, yedi gün sonra

Külçora eski sağlığına kavuşur. Yedi yerde dalgalanan sancak, yedi pars, yetmiş yiğit, yetmiş gün yağan yağmur, yetmiş dil bilen Acıbay, yedi boy, yedi gün süren savaş, yedi tümen düşman, yedi suda yerleşmiş il, yedi yüz asker, yetmiş yerinden yaralanma gibi yedi ve katlarını ihtiva eden kullanımlar Manas Destanı'nda yer almaktadır (Yücel, 2011: 59-61). Ayrıca Dede Korkut Kitabı'nda da yedi sayısına rastlanılmaktadır: Yedi dere, yedi yol, yedi kâfir, Beyrek'in yedi kız kardeşini yedi yiğitle evlendirmesi, Kan Turalı'nın yedi gün yedi gece at koşturması, Oğuz'un Tepegöz'den yedi defa ürkmesi, Basat'tan yardım isteyen ihtiyar kadının Tepegöz'ün yedi kez Oğuz'u yerinden sürdürdüğünü söylemesi, kümbette yedi yerden kapı açılması, Beyrek'in ölüm haberini alan Kazan'ın yedi gün divana çıkmaması, Uruz ve Salur Kazan'ın tutsaklıktan kurtuluşlarında yedi gün yedi gece düğün yapılması vb. gibi (Yücel, 2011: 74-77).

Türk dünyasının yanı sıra Türkmen halk inanışında da yedi sayısı önem taşımaktadır:

“Türkmen halk inançları gereğince yedi sayısının kültürel bir takım özellikleri olup, Orta Asya Türk kozmolojisi ve mitolojisine dair önemli referansları içerir. Yedi kata sahip olan gökyüzünde halk arasında ‘yedi eşgiya’ ya da ‘yedigen’ adı verilen yıldız bulunur. Ayrıca yedi sayısına ilişkin, Türkmen göçebe yaşam biçimine ilişkin vurgulardan oluşan anekdot ve şiirler mevcuttur” (Kılıç, 2016: 751).

Çarı Aşırov'un kaleme aldığı *Göreş* adlı bu romanda yedi sayısı, romanın daha ilk cümlesinde karşımıza çıkmakta ve romanın genelinde yedi sayısına ilişkin ifadelerle rastlanılmaktadır: Nurmırat'ın yedi oğlunun her birine yedi dakikalık su kullanma hakkı düşmesi (Aşyr, 1986: 1), kan davasından dolayı obadan göç etmek zorunda kalan, yedinci ve en küçük kardeş olan Nazar'ın kendini Yedi olarak tanıtmaması, yedinci çocuk olan Nazar'a babası Yedinazar ismini vermesi (Aşyr, 1986: 22) vb. gibi. Ayrıca romanda, toyda pehlivan olarak kendini kanıtlayan Nazar için “Adı Yedi ise, aferin, isminin gücüyle bizim yedi pehlivanımıza denkmiş!” (Aşyr, 1986: 22) ifadesi kullanılmıştır.

Romanın “Yedi Doğan” bölümünde, kadim zamanlarda ormanlık bir yer olan Pövrize'de yaşayan Baharlı'nın ve Aycemal'in hikâyesi anlatılmaktadır. Romanın bu bölümünde de yedi sayısına ilişkin ifadelerle rastlanılmaktadır: “Bunların kırk yaşına kadar, yedi oğlu olur, amma bu fakirlerin kızı olmamış. (...) Ulu oğulları ekin eker, ortanca oğulları ava gider, en küçük – yedinci oğulları Yedi, Pövrize çayının içinde balık tutarmış” (Aşyr, 1986: 169).

Yazar, yedi sayısının, mitolojik dönemden beri süregelen bu halk inanışının roman aracılığıyla yeniden su üstüne çıkarılmasını sağlamıştır. Türkmen halk inanışı gereğince kültürel birtakım özelliklere sahip olan yedi sayısına dair bu inanışın bir leitmotif gibi romanda sürekli tekrar edilmesi, eserin bu kültürel zeminden beslenmesini sağlamıştır.

Güreş Tutma ve Pehlivanlık

Güreş, Türk dünyasının geleneksel sporlarından biridir. *Dîvânü Lugâti't-Türk*'teki bir atasözünde güreş kelimesine şöyle rastlanılmaktadır: “Kız birle küreşme, kısrak birle yarışma” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 207). Dede Korkut Kitabı'nda yer alan Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda güreş müsabakasına yer verilmektedir. Bay Bican Bey ile Banı Çiçek arasında at yarışması, ok atışması ve daha sonra güreş müsabakası yapılmaktadır: “Kız aydur: Mere yigiy menüm atımı kimse kiçdügi yok ohımı kimse yarduğı yok, imdi gel senün-ile güreş turalım didi. Haman Beyrek atdan indi. Karvaşdılar, iki pehlivan olup bir birine sarmaşdılar” (Ergin, 2014: 123). Güreş hakkında Goçmyradow, “Aslını Korkut Ata devrinden alan güreş tutmak, pehlivanların güç sınavışı bizim şu günlerimizde de devam etmektedir” (Goçmyradow, 2010: 116) ifadesini kullanmaktadır.

Pehlivanlık vasıfla ön plana çıkan Nazar, romanda şöyle tasvir edilmektedir: “Nazar, küçüklüğünde çok yaramazdı. Obanın çocuklarıyla güreşir, haylaz çocuklarla kavga ederdi. (...) Güreş, iş gücü, ağır hayat şartları Nazar'ı daha da güçlendirdi. Yirmi yaşına geldiğinde, o artık obanın en güçlü pehlivanları ile güreş tutmaya başladı. Bazı toylardan eşi Şirin'e şal, gömleklik keten, elbiselik kumaş gibi şeyler getirirdi” (Aşyr, 1986: 1).

Romanda pehlivana verilen değere dair ve Türk toplumunun ata sporlarından biri olan güreşe ilişkin ifadelerle rastlanılmaktadır: Mövlam Ağa'nın düzenlediği toyda güreş tutacak pehlivanların ak ev içinden çıkması (Aşyr, 1986: 20), Hangulı pehlivan ile güreşini kazanan Yedi/Nazar ak atla, Motduk pehlivan ile güreşini kazanan Yedi/Nazar kırmızı donla ve Yassı pehlivan ile güreşini kazanan Yedi/Nazar şalla ödüllendirilmesi (Aşyr, 1986: 21-25), Garlı pehlivan, Yedi pehlivana güreşte kazandığı koyunu ikram etmesi (Aşyr, 1986: 27), Hangulı'na misafir olarak gelen Nazar, hem misafir olması hem de pehlivan olarak kendini kanıtlaması nedeniyle Hangulı onu kanlılarına karşı koruması (Aşyr, 1986: 29) vb. gibi.

Türk toplumunun ata sporlarından biri olan güreş, toplumun eskiden beri süregelen sosyokültürel düzenin izlerini içerisinde barındırmaktadır. Aşirov, pehlivanlığa verilen önemi ve güreşin toplumdaki değerini işleyerek Sovyet iktidarının kurduğu yeni düzenle birlikte kimliksizleşen, mankurlaşan insanların hafızasından silinen bu değerini yeniden kazandırılmasını amaçlamıştır. Yazar, roman aracılığıyla yıllar boyunca rejimin altında ezilmiş, açlık ve sefalet içinde yaşamak zorunda bırakılmış ve kültürüyle açlık ve sefalet arasında bir seçim yapılmaya itilmiş insanların yeniden geçmişle bağ kurabilmesini sağlamıştır.

Toy Geleneği

Toylar, Türk kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Eski dönemlerden beri süregelen toylar, birlik, beraberlik ve dayanışmayı sağlamaktadır. Duymaz'ın ifadesiyle: “Toyların en vazgeçilmezlerinden biri il künün çağırılması, beylerin sohbeti derilmesi, yıgnak olmasıdır. (...) Fakir veya zengin, halk veya devlet adamı herkes toylara çağırılmaktadır” Bu toylara katılmamak ve çağırılmamak töreye aykırı bir iş olarak algılanmaktadır” (Duymaz, 2005: 42).

Romanda birleştirici bir mekân rolünü üstlenen toya, toyun kurallarına ve toyun yapılma nedenlerine ilişkin ifadelerle rastlanılmaktadır: Kanlılarından kaçarken bitkin düşüp Hangulı'nın evine misafir olan Nazar'ı Hangulı toya davet etmesi, Nazar, toya davet edilmeden gitmenin uygun düşmeyeceğini belirtmesi, Hangulı, toyu düzenleyen benim yakın bir büyüğüm, benim toya davet etme yetkim var diyerek, hiç tanımadığı birisi olan Nazar'ı toya davet etmesi, Mövlam tarafından düzenlenen bu toyun yapılma sebebi çocuğu olmayan Mövlam'ın son aldığını eşinden bir oğlu olması olarak belirtilmesi (Aşyr, 1986: 14-15) vb. gibi. Ayrıca Nazar'ın kanlısı İtalmaş pehlivan, dünürü Mövlam'dan intikam için Nazar'ı vermesini istediğinde Hangulı Nazar'ı kendisinin davet ettiğini söyleyip ve Nazar'ı koruması romanda öne çıkan bir husustur. Hangulı, İtalmaş'a “Toyu kana buladığın vakit kendin de kana bulaşırın” (Aşyr, 1986: 18), diyerek hem geleneğine hem misafirine sahip çıkmaktadır.

Romanda, geleneğin uygulanmadığı durumlar açıkça vurgulanmaktadır. Kan parası olarak Akmırat Beylere verilen Gıtca, Akmırat ile zorla evlendirilir. Bu evliliğin gelenek dışı bir evlilik olduğu romanda şu cümleyle ifade edilmektedir: “Toy da yapılmadı, türkü de söylenmedi, at da koşturulmadı. On üç yaşındaki kız altmış yaşındaki beyin hanımı olup çıktı” (Aşyr, 1986: 64).

Nazar'ın katıldığı ikinci toysa İtalmaz'ın tutuklanmasından sonra gerçekleşmiştir. Toyun yapılması sebebi başkanın en küçük çocuğu Çarı'yı evlendirmesi olarak belirtilmiştir. Bu toyda yapılan güreş müsabakasında Nazar, Hangulu'ya bilerek yenilmiştir. Bu yaptığına öfkelenen Hangulu: "Öfkelenmek hem de toyda öfkelenmek mert adama yakışmaz" (Aşyr, 1986: 199) ifadesini kullanmıştır. Romanda üçüncü toy, Kakacan ile Tilla'yı; Ayna ile Novruz'un evlendirilmesi sebebiyle tertip edilmiştir.

Misafir Ağır lama ve Sofra Açma Geleneği

Romanda göze çarpan bir gelenek de misafirperverliktir. Türk kültürünün bir mirası olan ve Dede Korkut Kitabı'nda "Konuğı gelmeyen kara ivler yıkılsa yığ" (Ergin, 2014: 74) şeklinde ifade edilen misafirperverlik ve misafir ağır lama, Türkmen toplumunda bir onur kaynağı olarak görülmektedir. Yabancı ya da tanıdık misafir, en iyi şekilde ağır lanmakta ve sofr a açılmaktadır. Tanrı misafiri ifadesiyle adeta kutsal olarak addedilen misafir, en güzel yerde, en güzel şekilde ve en güzel yemeklerle ağır lanır.

Romanda açlık ve susuzluktan bitkin düşen Nazar, hava iyice karanlıklaştığında Govşut obasına gelir. Obanın ortasında göze çarpan büyük ak evi görür (Aşyr, 1986: 12). Nazar'a ev sahibi sofr a açmaktadır:

"-Ekmeğimiz de mısır unundandır, kusura bakmayın, canınız istediğı kadar afiyetle yiyiniz!" deyip iyi bir şekilde ikramda bulunamadığı için utanarak Nazar'ın yüzüne baktı.

-Ayıbı yok, Ekmek olsun yeter ki çok da severim, kendi evimizde de yediğimiz şey ekmektir, az çok buğday unu bulduğumuz vakit mısır unuyla karıştırır ekmek yaparız diye Nazar ev sahibine cevap verdi. Bu arada bir tabak yağlı kavurma ile iki bardak çay geldi.

Misafirin yağlı kavurma ile lokmasını doldurup, üzerine sıcak çayını içip, bir tam ekmeğı iri beyaz dişleri ile ısırıp, yağ ile çayı karıştırdığını gören ev sahibi gülümsedi" (Aşyr, 1986: 12-13).

Hangulu, Nazar'ı Tanrı misafiri olarak kabul etmekte ve evini açmaktadır:

"-Aaa Hangulu, tanımadığın biri ise, bu tür misafirlere dikkat et mutlaka! Geçtiğimiz yıl komşumuz Arçaların evine işsiz güçsüz bir adam misafir olmuş. Sabah kalksalar ki misafir yok! O misafir Arça'nın atını kaçırdıktan sonra Arça ne yapsın! Arça, zavalıcılık, kederle kendini yerden yere vurdu.

-Hayır, bu adam hırsızlık yapacak bir yiğide benzemiyor. Güzel giyimli, görülmemiş bir yiğit. Ben de yemek yiyişini görünce çekindim. Bir tabak kavurmayı bir anda yedi. Silahı da oldukça kaliteli ha! diyerek ev sahibi kendi misafirini övdü" (Aşyr, 1986: 14).

Hangulu, Nazar'dan intikam almak isteyen İtalmaz'a misafirini teslim etmemektedir: "O yiğidi toya ben getirdim. O benim misafirim. Türkmen kendi evine gelen misafirine hiç kimseyi dokundurtmaz. O senin kanlın olsa bile ben misafirimi sana öldürtmem" (Aşyr, 1986: 18).

Romanın ilerleyen kısımlarında Nazar, Tecen obasında Akmırat diye bir kişinin ak evine girer. Akmırat, Nazar'ın kanlısı Akmırat çıkar. İtalmaz ve Annalı yerinden kalacakken, Tanrı misafiri kapıya geldiğinde, her kim olursa olsun dokunulmaz deyip onlara oturmalarını işaret eder. Nazar'a arta kalan yemekten verirler. Nazar'ın kanlıları dahi Nazar'ı misafir olarak geldiğı için öldürmezler (Aşyr, 1986: 35-36). Nazar'a ve ailesine zulmeden Akmırat bile, kapısına gelen Nazar'ı Tanrı misafiri olarak kabul eder.

Halı Dokuma

Her bireyin yaşanmışlıklarını yansıtarak oluşturduğu el işlemesi ürün, halkbilimsel birer eser niteliği taşımaktadır. Taner'in ifadesiyle: "Halkın ürettiği bu kültürel ve halkbilimsel yapıtlar aynı zamanda insana özgü, sıcak, içten sevginin evrensel bildirisini yansıtma görevini de yüklenirler. Her el sanatı ürünündeki (Halı, kilim, cecim, heybe, ot yastık,... vb.) motifsel olgular, kültür emekçisi binlerce insanın sonsuzluğa ilettiği değerler birikimini oluşturur" (Taner, 1979: 9).

Evrensel düzeyde tanınan Türkmen halıları (Azemoun, 2020: 24) Türkmen geleneğini, yaşam tarzını, tarihini dokusunda barındırmaktadır. Türkmenler halılarına avlarını, zaferlerini, göçlerini, inanışlarını, çevresindeki hayvanları, sembolik ve mitolojik motiflerini kısaca tüm yaşanmışlıklarını dokumuşlardır (Türkmen, 2001: 27). Türkmenler, yaşanmışlıklarının izlerini motifleştirmiş ve kültüre ait bu motifleri, geçmişten günümüze değişmeden gelen halı sanatıyla nesilden nesle aktarmışlardır. Halıcılık, Türkmen kültürünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkmenler, devletlerinin, bağımsızlıklarının en önemli temsilcisi olan bayraklarına, halılarını işlemiş ve işledikleri bu halı, Türkmenistan'daki beş büyük boyunun ve motiflerinin temsilcisi olmuştur. Aynı zamanda Türkmenlerin, bağımsızlık döneminden itibaren her yıl kutladıkları Halı Bayramı, Türkmen halkının geleneklerine ve kültürel miraslarına olan bağlılıklarının bir göstergesidir. Türkmenlerin kültürel belleğini içerisinde barındıran halılar, yaşanmışlıklarıyla geçmişle günümüz arasındaki bağı inşa etme noktasında önemli bir rol oynamaktadır.

Romanda halı dokuma geleneği, hem bir geçim kaynağı olarak, hem de bireysel yaşanmışlıkların işlendiği bir unsur olarak kullanılmıştır. Şirin ile Ayna Tutluga'dan getirdikleri ipeklerden halı dokumaktadır (Aşyr, 1986: 33). Nurberdilerin halılarını dokuyan Gıtca ile Ayna karşılığında ücret almaktadır (Aşyr, 1986: 42). Ayna, ölmeyecek kadar yemeği yine İtalmaz'ın küçük hanımı Cahan'a halı dokuyarak kazanmaktadır:

"Ayna örtüyü iyice bürünüp, incecik kara parmaklarını hızlıca kımıldatarak dokumaya başladı. Onun dokuma makasının hızlı hareketine, kuması Cahan da Nenegül de hayran kaldı. Sonra Ayna makası alıp, düğümleri düzgünce kesti ve çift tarak ile sıkıştırdı.

Az önce Ayna'ya kızıp öfkeyle bakan kuması 'Elinden inci dökülen kızmış, ama kaderi kötü yazılmış,' diye acıyarak söyledi. Ayna karanlık çökene kadar, yarım günde, anne-kızın bir günde dokuduğundan fazla kumaş dokudu.

(...)

Ayna sabah erkenden kalkıp, halı dokumaya başladığında daha Cahan bile yatıyordu. Onlar kalkıp, yıkanıp tarandıktan sonra Ayna'ya çay çörek verdiler" (Aşyr, 1986: 70).

Eski çağlardan günümüze değişmeden gelen bir el sanatı olan halı dokuma romanda, özellikle zorlu yaşantısını ilmek ilmek işleyen Ayna, üzerinden anlatılmıştır. Halı dokumadaki becerisi ve çalışkanlığıyla ön plana çıkan Ayna, bu çabasının karşılığında mükâfatlandırılmıştır.

Sihirli Taş: Pövrize

Türkmenlerin hayatında ve tarihinde takılar önemli bir yere sahiptir. Bu takıların nakışlarında rastlanan motifler; hayvanlar ve bitkiler dünyasından, ayrıca gök cisimlerinden alınmış şekiller, geçmişteki atalarımızın dini inançlarının ve toplumun dünya görüşlerini yansıtmaktadır. Kuyumculuk sanatında kullanılan metallerin veya taşların Türkmencede insan adları veya yer adları olarak kullanıldığı görülmektedir (Dinç ve Çakır, 2010: 25-30).

Baharlı ve Aycemal'in yedi tane oğlu vardır. Ancak hiç kız çocukları yoktur. Baharlı ve Aycemal, kız çocuklarının olmasını çok ister. Fakat bir türlü kız çocukları olmaz. Günlerden bir gün yedinci ve en küçük oğlu Yedi, Pövrize çayında balık tutarken gözü suyun içinde parlayan bir taşta takılır. O taş suyun içini aydınlatıp ışık saçmaktadır. Yedi, taşı annesi Aycemal'e verir. Taşı alan annesi hemen boynuna takar. Bu ışıltılı taş hakkında sözler yayılır ve yayılan bu sözler dağın dibinde yaşayan ihtiyarların kulağına kadar gider. Bu sözleri işiten ihtiyar falcının biri, aileyi taş hakkında uyararak ister. İhtiyar falcı, Aycemal'e taşı hemen boynundan çıkarmasını söyler ve taşın ailelerine kötülük getireceğini söyler. Baharlı ve Aycemal, ihtiyar falcıya bu kötülüğün ne olduğunu sorarlar. İhtiyar falcı, anlatmaya başlar ve henüz sözlerinin başında, bu taşı boynuna takan kadının çok güzel bir kızı olacağını söyler. Ancak bu sözü söyler söylemez Baharlı ve Aycemal, falcının sözünü keserler ve kızları olacağını düşünüp çok heyecanlanırlar. İhtiyar falcının bahsettiği kötülüğü dinlemez ve görmezden gelirler. Aylar günler sonra bir kız çocuğu dünyaya gelir. Çocuğun ismini o taşın dünyaya geldiği için Pövrize koyarlar. Pövrize on altı, on yedi yaşına geldiğinde güzelliğinin ünü herkese yayılır. Gelen görücüleri geri çeviren Pövrize'nin ünü büyük hükümdara kadar gider. Sonunda baş vezir ve askerleri yedi kardeşi öldürür ve bu duruma dayanamayan Pövrize, kendi canına kıyar (Aşyr, 1986: 169-174). Bu bağlamda aileye güzel bir kız çocuğu bahşederken aynı zamanda birçok kişinin ölümüne sebep olan sihirli bir taş özelliğini taşıyan Pövrize taşı, önce özel isim sonradan bir yer ismine dönüşen bir taş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Halk Hekimliği

Halk hekimliği, günlük hayatımızda varlığını sürdüren modern tıbbın yetişmediği yerde başvurulan bir yöntemdir. Halk hekimliğinin Türk kültüründeki yeri hakkında Alptekin, şu ifadelerle yer vermektedir: “Günlük hayatımızın vazgeçilmezleri arasında yer alan halk hekimliği, Türk kültüründe o kadar etkili olmuştur ki, hayatın her dalında kendisine yer bulmuştur. Bu husus sadece halk edebiyatında değil, zaman zaman eski Türk edebiyatı ve günümüz edebiyatında da insanların ilgisini çekmiştir” (Alptekin, 2010: 6).

Romanda, Akmırat'ın hastalığı gitgide kötüleşmektedir. Hekim, iç ilacını ben anlatayım, on gün boyunca baykuş eti yiyeceksin, yine on gün boyunca da koyun ve kirpinin etini yemelisin, böylece uzun bir vakit yaşarsın, diyerek Akmırat'ı tedavi eder (Aşyr, 1986: 128). Fakat hekimin dediklerini uygulamasına rağmen Akmırat'ın durumu kötüleşmeye devam eder. Fakirlerden fazla ücret almayan, yetim ve esiri ücretsiz tedavi eden, zenginden çok fazla ücret alan Üzümgül adlı hekim, Akmırat'a şunları söylemektedir:

“-Neren ağrıyor? diye sordu.

-İçim.

-Kirpi, baykuş, mayıs böceği yersen için tabi ağrır. Aslında senin için ağrımıyor, kalbin ağrıyor. Sol tarafın zaman zaman ağrıyor mu?

-Ağrıyor.

-Kalbin ağrıyor. Kalbin ağrımamasının sebebi de bir zavallıya çok zulmedip, öldürmüşsün, onun ahı seni iyi etmez. Yüreğin ağrır, ciğerini kurt yer.

(...)

-Sen bu hastalıktan kurtulamazsın, doktorun da hocanın da sana faydası olmaz, hastalığın gittikçe ağırlaşacak o zavallının çektiği gibi sen de acı çekerek

öleceksin! Hoşça kalın ben gidiyorum, gelin beni yolcu et! diyerek doktor yerinden kalktı. Nenegül, doktoru faytona bindirip gönderdi” (Aşyr, 1986: 130-131).

Üzümgül, Akmırat'ı tedavi ederken onun haksızlık yapan ve zulüm eden birisi olduğunu anlar. Bu durum Üzümgül'ün bir halk hekimi olmasının yanı sıra, aynı zamanda falcı olduğunun bir göstergesidir. Eski dönemlerden beri süregelen fal ile hastalıkların nedeninin öğrenebileceğine olan inanç, romanda Üzümgül üzerinden yansıtılmıştır. Fal ile hastalığının sebebini öğrenen Üzümgül, Akmırat'a acı çekerek öleceğini söyler. Böylelikle Nazar'a ve ailesine zulmeden aynı zamanda geleneğe karşı bir antikahraman olan Akmırat, cezalandırılmıştır.

İdeolojinin Kimliksizleştirme Çabası Karşısında Geleneğin Rolü

Kişi/birey, doğup büyüdüğü çevreden, kültüründen, değerlerinden, dininden hareketle bir kimlik kazanmaya başlar. Sovyet ideolojisi, değerleri, inançları ve milliyeti olamayan birer Sovyet vatandaşı/homosovyetikus yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında ideoloji, bir kişinin kimlik kazanmasını yani bir birey olmasını engellemektedir. Bu durumda, bir kişinin kültürünü, dinini, alışkanlıklarını, değerlerini öğrenerek büyümesi ideoloji için zarar teşkil etmektedir.

Romanda Nazar'ın oğlu Kakacan, kendi geleneğine ait sözlü veya yazılı eserleri okuyan zeki bir çocuk olarak tasvir edilmektedir: “Kuran'ı ve babasıyla beraber ‘Zöhre-Tahir’i ve ‘Gül-Bilbili’i okumuştur. Kakacan'ı Begenç Molla da çok seviyor, onun zekiliği ile gurur duyuyordu. Türkmen destanlarını incecik çocuk sesi ile hatasız okumasından dolayı mutlu oluyordu” (Aşyr, 1986: 72-73).

Kakacan, zeki ve okuma aşkı romanda şöyle anlatılmaktadır:

“Kakacanlarda, ‘Aileyi belalardan korusun,’ diye atalarından kalan Kuran'dan başka kitap yoktu. O da okunmadan, çanta içinde saklanıyordu. Şirin, Kakacan'a Sofu Allayar'ın kitabını bulup verdi. Kakacan da onu okudu. Babalarının evinden ‘Nevayi’ kitabını buldular. Sonra Kakacan, Hoca Hafız'ı ve Câmi'yi okudu. Sonrasında da ‘Bidil’ adında bir kitabın varlığını öğrendi” (Aşyr, 1986: 73).

Kakacan, gündüz Tutlğalga'da Sovyet okuluna giderken gece de Begenç'ten Arapça ve Farsça öğrenmektedir. Kakacan, Sovyet okuluna giderken aynı zamanda Türkmen edebiyatındaki eserleri takip etmesi onun geleneğine olan bağlılığının bir göstergesidir:

“Begenç Molla'nın evinde Mahtumkulu ve onun tüm kıssaları vardı. Kakacan incecik çocuk sesi ile güzel bir tonda Mahtumkulu hikâyelerini okurdu. Bazen Kakacan, ‘İmamların Kıssası'nı’, ‘Edhem Divanı'nı’, ‘Yusuf ve Züleyha'yı’, ‘Tahir ile Zöhre'yi’... Kakacan, okuduğunda, etrafında onu dinleyenlerin bir kısmının gözleri yaşla dolardı. Kimi zaman Begenç Molla ile Oraz Ağa Kakacan'a ‘Kıssa-ı Enbiya’ okutup dinlerlerdi” (Aşyr, 1986: 74).

Geleneği bilen Kakacan, daha sonra Aşkabat'taki Sovyet okuluna yatılı olarak eğitim almak için gider: “Okulun öğrencileri Kakacan'a bakıyorlardı. Kendileri de önceden onun gibi giyiniyor olsalar da Kakacan'ın kıyafetini, kalpağını garipsiyorlardı. Tombik bir oğlan gelip dişlerinin arasından fişkirtarak Kakacan'nın yüzüne tükürük attı” (Aşyr, 1986: 79-80). Romanda yer alan bu ifade Sovyet vatandaşı olmayan bireylere karşı verilen savaşın bir göstergesi kabul edilebilir. Nitekim Kakacan'da Sovyet okulunda okumaya başladıkça geleneğin izleri Kakacan'ın zihninden yavaşça silinmeye başlar. Rus dilini öğrenmeye başlayan Kakacan'a ve ailesine Sovyet ideolojisince üstün kabul edilen Sovyet tipi insanlar yardım eder. Böylelikle geleneğe ve Sovyet ideolojisine düşman olarak kabul edilen kötüler yenilgiye uğrar. Gelenek ve ideoloji arasındaki çatışma Halmırat'ın yazdığı şiir üzerinden romanda dile getirilir:

“Sahradaki atlı, develi beyler,
Beylik sizden gider, bu devran döner.
diye, incecik sesiyle söylemeye başladığında, kızlar da ona saz çalıp, türküyü söylediler.
Dükkâncıdan kurtulduk,
Ölümden iyi kurtulduk,
Elleri koltuğunda
Kalmıştır dükkâncı...
Bizi borçta bırakan dükkâncı
Bizi acı içinde bırakan dükkâncı
Halmırat şarkının sözlerini İvan İvanoviç’e tercüme etti. O şarkıyı neşeyle dinlediler, güldüler. Antonina İvanovna misafirleri çaya davet etti. Çay içerlerken Halmırat konuşmaya başladı:
-Yoldaş Berdiyeva, eski bahşılardan söylediği şarkıları bu genç kızlar söyleyemez, şimdi yeni türkü de yok. Bu yüzden kızlara Rus şarkılarını ve komşu cumhuriyetlerin şarkılarını da öğretmelisiniz” (Aşyr, 1986: 112).

Sovyet ideolojisinin temel amaçlarından biri, geleneğe yabancılaşan insanlar yetiştirmektir. Bu duruma karşılık olarak romanda, Kadim Türkmen Edebiyatı (Mâmmetjumaýew ve Täjimow: 2011) olarak adlandırılan ve 19. yüzyılda yazılı ve sözlü geleneğin iç içe geçtiği döneme ait (Şahin, 2010: 60-61) ve gelenekte önemli yeri olan Zöhre-Tahir, Gül-Bilbili, Yusuf ile Züleyha, Edhem Divanı vb. eserler ön plana çıkarılmıştır. Romanda bu eserlerin ön plana çıkarılması ideolojiye karşıtlığı simgelemektedir. Kakacan kendi kültürünü, dinini, alışkanlıklarını, değerlerini öğrenerek büyümüş bir çocuktur. Bu bakımdan dini, kültürü, değerleri reddeden Sovyet ideolojisinin tam zıddıdır.

Sonuç

Sonuç olarak, küçük yaştan beri Türkmen edebiyatı eserleriyle büyüyen Aşirov, Türkmen geleneklerine, edebiyatına, değerlerine, inançlarına, yaşam tarzına hâkim bir şahsiyettir. Bu bağlamda Aşirov’un eserlerinde Türkmen geleneklerinden, yaşam tarzından, kültüründen, değerlerinden, inançlarından izler görmek mümkündür. 1910’da doğan ve 2003’te vefat eden Çarı Aşirov, yaşamının büyük bir kısmını Sovyetler Birliği’nin baskıcı döneminde geçirmiş olması nedeniyle sosyalist gerçekçi anlayışın izleri, eserlerinde görülmektedir. Baskı içinde geçirdiği onca yıla rağmen Aşirov’un Türkmen geleneğini, kültürünü, değerlerini eserlerinde işlemesi dikkatte değer bir husus olarak değerlendirilmelidir.

1980’li yıllarda Türkmen edebiyatının ideolojiden kurtulma çabalarının ve geçmişle bugünü gelenek ile birleştirme fikrinin izleri Aşirov’un kaleme aldığı *Göreş* adlı romanda karşımıza çıkmaktadır. Romanın özünü geleneğin oluşturması, ideolojinin arka plana atılmasına yol açmıştır. Sözlü geleneğe veya sözlü ve yazılı geleneğin içi içe geçtiği dönemlere ait eserlere detaylıca yer edinirken Sovyet ideolojisini temsil eden yazarlara veya şairlere dair hiçbir ifadeye yer verilmemesi yazarın geleneği ön plana çıkarmak istediğinin bir göstergesidir. Romanda kahramanlar, birer örnek Sovyet vatandaşı olmaktan ziyade kendi kültürünü, dinini, alışkanlıklarını, değerlerini bilen ve bu değerlere saygı duyan bir yapıdadır. Romanda karşımıza çıkan bütün bu göstergeler, romanın yazılış amacının ideolojiye hizmet etmekten çok Türkmen geleneğini gelecek nesillere aktarmak olduğu kanısını güçlendirmektedir.

Göreş adlı roman içerisinde, güreş ve pehlivanlığın kültürdeki yeri ve önemi, toyun kuralları ve toyun gelenek içerisinde barındırdığı yer, misafirperverlik, halk hekimliğine dair inanışlar gibi Türkmenlerin kültür ve yaşam tarzına ait pek çok zengin bilgiyi barındırmaktadır. Bu bağlamda geleneğe ve yaşam tarzına ait unsurlarla geçmişle bugünü birbirine bağlamıştır. 1986 yılında yayımlanan *Göreş* adlı roman, Türkmen kültürüne, alışkanlıklarına, değerlerine, inançlarına ve geleneğine ait unsurları içermesi bakımından geçmişle bir bağ kurarak hem bugünün anlamlandırılabilmesine, hem de ideolojinin kimliksizleştirmeyi çalıştığı insanların hafızasında nesilden nesle aktarılan ortak kimliğin yeniden canlanmasına olanak sağlamıştır.

Kaynakça

- Alptekin, A. B. (2010). Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği. *Milli Folklor*, 22(86), 5-19.
- Aşyr, Ç. (1986). *Göreş*. Aşgabat: Türkmenistan Neşriyatı.
- Azemoun, Y. (2020). Türkmen Halısından Yansıyanlar. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Dergisi*, 3(2), 23-58.
- Buran, A. (2011). *Kurşunlanan Türkoloji*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Boratav, P. N. (1984). *Türk Halk Bilimi II. 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çonoğlu, S. (2011). Türkmen Edebiyatı: Onsekizinci Yüzyıldan Bağımsızlık Dönemine. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 333-347.
- Diñç, A. ve Çakır, R. (2010). Türkmenlerde Kuyumculuk Sanatının ve Takıların Tarihi Gelişimi ve Türkmen Kadını. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 10(1), 23-34.
- Duymaz, A. (2005). Oğuz Kağan Destanı'ndan Dede Korkut'a Toy Geleneğinin Simgesel Anlamı ve Türk Paylaşım Modeli. *Karadeniz Araştırmaları*, 5, 37-60.
- Duymaz, A. (2015). Türkmenistan'da Kültürel Kimliğin Kaynağı Olarak Dede Korkut Geleneği. *Milli Folklor*, 27(107), 19-33.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu Z. (2015). *Kaşgarlı Mahmud Divânı Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2014). *Dede Korkut Kitabı - I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Goçmyradow, H. (2010). *Türkmen Halk Döredijiligi*. Aşgabat.
- Kara, M. (1996). Çağdaş Türkmen Şiiri. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 531, 852-889.
- Karakaş, Ş. (1996). 20. Yüzyıl Türk Dünyası Üzerine Bir Deneme. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3, 279-317.
- Kılıç, S. (2016). Eski Türk Topuluklarında Sayı Sembolizmi ve Türkmen Takılarına Yansıması. *Turkish Studies*, 11(2), 733-754.
- Mämmetjumaýew, A. ve Täjimow, A. (2011). *Gadymy Türkmen Edebiýaty*, Aşgabat: Türkmen Neşriyatı.
- Sarykow, A. (2008). *XX. Asyr Türkmen Edebiýaty Dersinden Lektisiýa Teksti*. Nöküs.
- Şahin, H. İ. (2010). *Türkmen destanları ve destancılık geleneği*. Konya: Kömen Yayınları.
- Şahin, H. İ. (2015). Türkmenistan'da Halkbilimi Araştırmalarının Dönemleri: Problemler, Yöntemler ve Eğilimler. *Türklük Bilimi Araştırma Dergisi*, 32, 229-252.
- Taner, N. (1979). El sanatlarında motiflerin insancılığı. *Halkbilimi*. Erişim adresi: <http://www.halkbilimi.com/dergi-makale/328> (Erişim tarihi 10.01.2022)
- Türkmen, N. (2001). *Orta Asya Türkmen Halıları İle Tarihî Anadolu-Türk Halılarının Ortak Özellikleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Yeğün, Ç. (2018). *Çarı Aşirov'un "Göreş" Romanı (Aktarma-Muhteva İncelemesi)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yücel, Ü. (2011). *Türk Halk İnanışlarında Sayılar*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

